

буде, як і раніше, відігравати важливу роль у справі забезпечення трансатлантичної безпеки в нових політичних умовах. Проте і діалог ЄС-США збереже нагальну актуальність.

С. Кондратюк,
молодший науковий співробітник

ЕВОЛЮЦІЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ФРН У КОНТЕКСТІ ПРОТИРІЧ МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКОЮ Й АМЕРИКАНСЬКОЮ СКЛАДОВИМИ ТРАНСАТЛАНТИЧНОЇ ВІСІ

Військова операція США в Іраку, здійснена поза мандатом РБ ООН, значно загострила американо-європейські трансатлантичні суперечності, що посилювалися після приходу до влади Дж. Буша-молодшого і значно поляризувалися через "іракське питання". У цьому зв'язку значний науковий і практичний інтерес викликає з'ясування концептуальних змін у зовнішній політиці Німеччини. Адже якщо опір Франції американському домінуванню є традиційним, то німецька протидія ініціативам США щодо Іраку в Раді Безпеки стала першим в історії ФРН актом незгоди з стратегічними планами Вашингтона.

Згідно з настановами ще Аденауерівської концепції "подвійного включення" відносини з США становлять одну з двох головних опор зовнішньополітичної діяльності ФРН. У післявоєнні роки вона реалізовувалася за двома взаємопов'язаними напрямками: постійний двосторонній діалог із Вашингтоном і у рамках загальної політики Північноатлантичного Альянсу по стримуванню "радянської загрози". В умовах біполярного протистояння "стримування" мало стратегічне значення порівняно з економічною інтеграцією західноєвропейських країн. Відповідно, у зовнішній політиці ФРН американський вектор завжди мав перевагу над європейським і між ними не виникало серйозних протиріч, оскільки існувала чітка ієрархія пріоритетів. Крім того, Сполучені Штати позитивно ставилися до інтеграційних процесів у Західній Європі, які розглядалися в якості додаткового фактора забезпечення безпеки й процвітання європейських членів НАТО.

Послідовна трансатлантична політика дозволила керівництву ФРН вивести відносини з Вашингтоном на рівень партнерства, унаслідок чого Бонн став найважливішим американським союзником в Європі. Останнє, разом із високим авторитетом і вагою ФРН в ЄЕС, стало визначальним чинником підтримки з боку США, Франції та Великої Британії Договору про остаточне врегулювання щодо Німеччини та процесу об'єднання двох німецьких держав у 1990-му році.

У жовтні 1990 р. німецьке керівництво виступило із заявою, згідно з якою об'єднана Німеччина продовжуватиме основні зовнішньополітичні лінії та традиції "старої" ФРН. Взагалі, до 2001 р. як консервативно-ліберальний уряд Гельмута Коля, так і "червоно-зелена" коаліція на чолі з Герхардом Шрьодером наполегливо розвивали партнерство з Вашингтоном у рамках трансатлантичної вісі: Німеччина активно підтримувала американські плани розширення НАТО на схід, дала дозвіл на участь бундесверу в операції Альянсу 1999 р. на Балканах, а також проголосила "необмежену солідарність" із США в боротьбі з міжнародним тероризмом.

Разом з тим протягом 1990-х років у глибинному вимірі трансатлантичних і німецько-американських відносин не можна було помітити нових тенденцій.

По-перше, у часи системного протистояння у світі картина трансатлантичної дружби була частиною своєрідного історичного збігу обставин. Оборонна позиція ФРН, яка знаходилася на передньому краї біполярної конфронтації, завжди була націленою на більш тісну інтеграцію в НАТО і стримування Радянського Союзу. Оскільки головним завданням Північноатлантичного альянсу завжди було те ж саме, політика безпеки Бонна цілком узгоджувалася з політикою блоку. Розвал соціалістичного табору і СРСР внесли зміни в подальший розвиток НАТО. Як зазначив із цього приводу відомий німецький політолог Вернер Вайденфельд: "Було б антиісторичним вважати, що після зникнення цієї особливої конфігурації сил зв'язок повинен залишатися незмінним".

По-друге, у 1990-х роках у центр трансатлантичної політичної уваги змістилися розбіжності, які раніше мали другорядне значення порівняно з "стримуванням радянської загрози": різні реакції на кризові ситуації в третіх країнах, боротьба з міжнародним тероризмом, охорона навколишнього середовища, а

також регулярно виникаючі трансатлантичні торговельні конфлікти.

По-третє, закінчення "холодної війни" висвітлило наявність різних підходів до розвитку трансатлантичних відносин. У зовнішньополітичній стратегії США посилюється пріоритет внутрішньополітичних чинників, унаслідок чого Європа втратила свою раніше привілейовану роль, стала звичайним партнером й об'єктом інтересів. Відповідно, якщо вимагає та або інша ситуація, американці прагнуть до співпраці з європейцями. При цьому виявляється, що США з їхнім чітким орієнтиром на результативність не розуміють затяжні, комплексні процедури прийняття рішень у процесі європейської інтеграції, які їм видаються надто складними, неефективними й повільними. Саме тому великі європейські проекти на шляху інтеграції зустрічають скептичне ставлення з боку Вашингтона. Якщо ці проекти, всупереч очікуванням, все ж здійснюються — від створення економічного і валютного союзу до розробки оборонної політики — скепсис загрожує перерости в недовіру. З іншого боку, Європа не демонструє єдності в посиленні власної зовнішньополітичної й оборонної дієздатності.

На фоні потужного впливу згаданих політико-системних тенденцій визначальним каталізатором трансформації зовнішньополітичної діяльності уряду Шрьодера на початку ХХІ ст. стали наступні міжнародні та внутрішні чинники.

Перші обумовлені змінами в зовнішньополітичній стратегії США. Після 2000 р. зазнала змін "поміркована гегемоніальна політика", якої дотримувався Б. Клінтон. Згідно з нею одна країна здійснює "визначальний вплив" й інші держави це визнають. Для такої "гегемонії" вирішальними критеріями є переконання і згода, а також поєднання одно- і багатосторонніх елементів. Саме внаслідок поєднання американської гегемонії та збалансованої євроатлантичної співпраці партнерам по трансатлантичній вісі загалом ефективно вдавалося узгоджувати свою політику й інтереси.

З початку президентства Дж. Буша-молодшого в зовнішній політиці США чітко позначилася тенденція до відхилення від політики "помірної гегемонії" в бік односторонності: відмова підписати Кіотський протокол із захисту клімату, бомбардування Іраку й форсована розробка проекту широкомасштабної

протиракетної оборони тощо. Все призвело до того, що менш ніж за сто днів перебування на посаді Президента США, Буш став об'єктом європейської критики, уславившись як "зарозумілий, непоінформований і неухажливий гегемон". Остаточно відмова Буша-молодшого від політики помірної гегемонії була документально закріплена 17 вересня 2002 р., коли Президент Сполучених Штатів представив Конгресу й американській громадськості нову стратегію національної безпеки, яка стала концептуальною основою для підготовки військової кампанії в Іраку.

На думку німецького керівництва, саме при розгляді політики США по відношенню до Іраку виявляються явні розбіжності між Вашингтоном і Берліном як у розумінні міжнародного права, так і щодо місця і ролі трансатлантичної вісі в сучасному світі.

Внутрішні чинники обумовлені передвиборною стратегією Шрьодера на парламентських виборах 2002 р. Розпочавши свій виборчий тур по країні, він заявив, що Німеччина в зовнішній політиці повинна йти своїм особливим шляхом і в жодній формі не братиме участь у можливій військовій операції США в Іраку: ні людськими ресурсами, ні фінансово.

Результатом німецьких виборів стала перемога "червоно-зеленої" коаліції й криза в німецько-американських відносинах. Після виборів керівництво ФРН здійснило кілька кроків для подолання існуючих проблемних питань у двосторонніх відносинах, але не змінило своєї позиції з іракського питання.

З погляду автора, активна та наполеглива німецько-французька протидія американським планам в ООН стала першим фактором, що дав підстави говорити про певні концептуальні зміни в політиці Німеччини. Про це свідчив, зокрема, виступ Г. Шрьодера з актуального міжнародного положення від 13 лютого 2003 р., у якому канцлер розставив чіткі зовнішньополітичні акценти.

По-перше, прагнення підвищити роль ФРН у прийнятті рішень з глобальних питань трансатлантичних відносин. Герхард Шрьодер заявив: "Ми ніколи не будемо легко відноситись до прийняття рішень щодо застосування військової сили і направлення військ... Такі рішення ми прийматимемо виключно на

базі твердих принципів...Але при цьому також очевидно, що такі рішення ми прийматимемо суверенно...".

У цьому зв'язку можна згадати слова американського журналіста Дж. Лівінгстона у відповідь на питання про те, чому США приділяють Німеччині так мало уваги: "ФРН протягом сорока років була нашим найвідданішим васалом, і ми не вважаємо, що щось зміниться. Німеччина тільки тоді викличе інтерес, коли її думка відрізнятиметься від американської".

По-друге, ще раз наголосити на пріоритеті ООН у прийнятті рішень щодо застосування сили в міжнародних відносинах.

По-третє, підкреслити свою орієнтацію на багатосторонній підхід у реалізації спільних цілей і завдань трансатлантичного партнерства, а також бажання переглянути і по-новому сформулювати "правила гри" в Альянсі.

По-четверте, чітко зафіксувати важливість відносин із Францією в трансатлантичних відносинах. Канцлер зазначив: "Для нас... солідарність з Туреччиною, а також солідарність у рамках альянсу (НАТО) не підлягає жодним сумнівам. Але ми... також вважаємо невід'ємним елементом єдність дій із Францією. Німецька політика ніколи не повинна слугувати ізоляції Франції".

Початок військової операції США проти Іраку 20 березня 2003 р. спричинив гостру дискусію серед німецьких дослідників і практиків міжнародних відносин щодо питання про цілі та мотиви американської зовнішньої політики, для якої ні регулюючий механізм Організації Об'єднаних Націй, ні дефіцит ресурсів, ні позиція європейських партнерів не стали стримуючими чинниками. З цього приводу в Німеччині фактично постало два табори, що представляють прямо протилежні підходи.

Перший табір, очолюваний представниками ХДС/ХСС, дотримується думки про те, що ФРН зробила велику помилку, підтримавши Францію та Росію в їхньому протистоянні США в РБ ООН і у цьому зв'язку жорстко критикується трансатлантична політика Шрьодера.

Представники другого, репрезентовані прихильниками правлячої "червоно-зеленої" коаліції, вважають, що довіру до американської зовнішньої політики підірвано. Більш того, її імперська спрямованість, односторонність дій і націоналізм несуть

загрозу світовому порядку. Як наслідок, стає все більш глибоким відчуження між США і Європою.

Після завершення активних бойових дій в Іраку уряд Шрьодера здійснив низку дипломатичних заходів та конкретних кроків: переобрання разом із Голландією керівництва миротворчою місією ISAF, підтримка за певних умов американської пропозиції створення сил швидкого реагування НАТО та намагань Туреччини наблизитися до ЄС, які сприяли поверненню атмосфери німецько-американських відносин та особистих стосунків лідерів ФРН і США в належне русло. Першою позитивною ознакою став довгоочікуваний рукотиск Шрьодер-Буш під час саміту "Великої вісімки" в Евіані, а також телефонна розмова двох лідерів, у ході якої Президент США висловив канцлеру співчуття в зв'язку з загибеллю чотирьох німецьких військовослужбовців в Афганістані. Остаточо відносини було полагоджено протягом зустрічі Герхарда Шрьодера та Джорджа Буша, яка відбулася 24 вересня 2003 р. в нью-йоркському готелі "Уолдорф Асторія".

Разом з тим покращання відносин між Вашингтоном і Берліном не означало зникнення їхніх розбіжностей як в оцінках сучасного світового порядку, так і щодо шляхів його підтримання. По-суті, іракський конфлікт виявив і конкретизував "ідеологічну" конкуренцію між провідними державами світу: з одного боку, Сполучені Штати та їхні союзники підтримують концепцію однополярного світу, а з другого — Франція, Німеччина, Росія й Китай виступають за формування багатопольярного світового порядку, який розвиватиметься на основі збалансованої співпраці провідних суб'єктів міжнародних відносин.

Попри те, що наслідки війни в Іраку ще продовжують здійснювати свій вплив на міжнародну політику, вони вже змінили зовнішню й європейську політику Німеччини. Американська воєнна операція в Іраку не тільки посилила суперечності всередині ЄС, а й поставила керівництво Німеччини перед дилемою вибору пріоритетності між європейським (Франція) та трансатлантичним (США) напрямками. У цьому зв'язку передвиборна кампанія Шрьодера та непопулярність силового рішення "іракського питання" всередині Німеччини, а також негативний вплив "односторонньої" зовнішньополітичної стратегії Дж. Буша

на євроінтеграційні проекти "червоно-зеленої" коаліції стали тими чинниками, що обумовили німецьку протидію ініціативам США щодо Іраку в Раді Безпеки. Цей перший в історії ФРН акт незгоди із стратегічними планами Вашингтона дає підстави говорити про серйозні концептуальні зміни в зовнішній політиці об'єднаної Німеччини, а саме про закріплення пріоритету франко-німецького альянсу у сфері безпеки і, відповідно, перевагу європейського вектора над трансатлантичним.